

Ladislav Vojáček: Urážky, pomlvy, nactiutrhaní – ochrana cti v Československém trestním právu

Eurolex Bohemia, Praha, 2006, 500 stran

Jaromír Tauchen *

Mediálně vděčné a samotnými médii často vyvolávané nactiutrhačné kauzy veřejně známých osob a s nimi spojené volání po rozšíření a zpřísnění ochrany před nejrůznějšími urážlivými útoky se dostaly v posledních letech do povědomí širších vrstev obyvatelstva. Rozruch v odborných kruzích způsobily rovněž některé úvahy politiků a právních expertů o vypuštění trestného činu pomlvy z trestního zákona. Příspěvek do této diskuze přidal i renomovaný docent právních dějin na Právnické fakultě Masarykovy Univerzity JUDr. Ladislav Vojáček, CSc., který se v duchu motto „*nevíš-li, kam tě vedou tvé kroky, podívej se, odkud jsi vyšel*“ podíval na vývoj ochrany cti v našem trestním právu a zaplnil tak „bílé místo“ v české právní historiografii, neboť až do nedávné doby chyběla v našem dějepisectví specializovaná monografie týkající se tohoto tématu, která se svou úrovní, rozsahem a šíří záběru

důstojně řadí do diskuze o zrušení trestněprávní ochrany cti. Pro současnou diskuzi je nutné sledovat, jakým způsobem se trendy vývoje prvorepublikového a socialistického práva přenesly do současné právní úpravy. Ačkoliv bývá tato kniha v knihovnách zařazována mezi trestněprávní literaturu, svojí povahou jde spíše o práci historickoprávní, je tedy v první řadě historickoprávním pohledem na trestní ochranu cti.

Autor práci rozdělil do pěti dále strukturovaných kapitol sevržených úvodem a závěrem, doplněným rozsáhlým seznamem literatury z dané oblasti, chronologickým přehledem vývoje ochrany cti od středověku až do současnosti a přílohami obsahujícími nejdůležitější ustanovení dotčených trestněprávních ustanovení a statistické přehledy odsouzených za trestné činy ohrožující čest člověka. Recenzovaná kniha je vybavena důkladným vědeckým aparátem a je opřena přede-

* Mgr. et Bc. Jaromír Tauchen, LL.M. Eur. Int., interní doktorand na Katedře dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy Univerzity, Brno

vším o existující literaturu a tištěné prameny. Každá kapitola se skládá vždy z obecné a zvláštní části, která obsahuje exkurz věnující se konkrétním skutkovým podstatám a jejich komentáři.

První kapitola přibližuje čtenáři tak neurčitý a právem nedefinovaný pojem jakým je čest. Obsah tohoto pojmu je třeba hledat i v příbuzných disciplínách psychologie či etice. Na čest člověka může být nahlíženo ze dvou úhlů: z pohledu toho o jehož čest jde a z pohledu jeho okolí. Samozřejmě platí, že čest náleží každému, ale urazit na cti lze pochopitelně pouze toho, kdo si je své cti vědom. Čest je možno označit za významnou pozitivní hodnotu, něco pro člověka velmi cenného a důležitého. Je nejen předmětem touhy, motivem k vynakládání určitého úsilí pro její budování, ale také předmětem hodným právní ochrany. Protože čest každého člověka je vždy jedinečná, dána jeho osobností a jeho společenským postavením, nemohou soudy útoky na ni posuzovat paušálně. Jak autor názorně ukazuje, právní ochrana cti měla a má své slabé stránky, neboť je vždy snazší bránit se útokům na majetek či tělesnou integritu, které dotyčného ohrožují přímo, než útokům na čest, které směřují mimo něj a ovlivňují rozhodování třetích osob. Z nastíněného historického exkurzu je vidět, jakou velmi rozmanitou podobu mohla mít ublížení na cti. Trestní zákoníky obsahovaly ustanovení, která chránila každého bez rozdílu (pomluva, krivé obvinění atd.) a ustanovení, které poskytovala speciální právní ochranu pouze některým privilegovaným subjektům (republice, panovníkovi nebo úředním osobám).

Druhá kapitola knihy se stručně věnuje vývoji útoků na čest ve středověku, v počátcích novověku a v době absolutismu až do vzniku první Československé republiky a umožňuje tak čtenáři pochopit rozdíl v jejím chápání v minulosti a v současnosti. Ve středověku představovala čest na prvním místě právní a teprve až pak morální pojem. Na čest jako právní skutečnost byl vázán výkon všech práv a nedostatek cti nebo její znevážení mělo za následek ztrátu některých konkrétních práv (žalovat, práva svědčit, dědit) nebo ztrátu požívaného společenského statusu. Spory o čest tvořily významnou součást agendy středověkých soudů, jak šlechtických, tak i městských. Novověké rakouské trestní zákoníky pravidelně obsahovaly ustanovení ochraňující čest a dobrou pověst. Za jejich porušení byly udělovány stále velmi tvrdé tresty, které autor demonstrativně uvádí a čtenář si tak může udělat představu o jejich krutosti (např. vlečení lodí po Dunaji). Kodifikační práce v oblasti trestního práva hmotného byly završeny v roce 1852 vydáním trestního zákona o zločinech, přečinech a přestupcích, který se stal poměrně kvalitním právním předpisem platícím až do zániku monarchie a po jeho recepci po dlouhá desetiletí i v Československu až do roku 1950.

Následující partie tvořící vlastní jádro recenzované publikace líčí ochranu cti v první Československé republice, která zákonem č. 11/1918 Sb. z a n. (tzv. re-

cepční normou) převzala dosavadní rakouské a uherké právo. Většina rakouských ustanovení chránící čest zůstala nadále v platnosti, některá vázaná na specifické poměry habsburské monarchie např. chránící čest panovníka pochopitelně ztratila na významu. Protože díky recepci nijak zásadně nedošlo ke změně právního prostředí, udržela se rovněž personální kontinuita a soudní rozhodování společně s aplikační praxí navázaly na předválečnou dobu. První obsahovou změnu právní úpravy ochrany cti bylo zakotvení urážky cti prezidenta republiky v zákoně na ochranu republiky z roku 1923. Tento zákon umožňoval stíhat rovněž surové a štvavé hanobení republiky, národa nebo národnostních menšin či tupení státních symbolů. Jako trest mohl soud uložit vedle odnětí svobody rovněž ztrátu řady atributů vymezující člověka ve veřejné i soukromé sféře a ztrátu volebního práva. Odpovědnost za delikty proti bezpečnosti cti spáchané tiskem upravila tisková novela z roku 1924, která výrazně pozměnila a doplnila recipované předpisy a rozhodování o nich svěřila tzv. kmetským soudům. Nejdůležitějším předpisem v období první republiky (jak ho i sám autor označuje) byl zákon o ochraně cti z roku 1933, který samostatně a pro celou republiku jednotně upravil odpovědnost za delikty směřující proti bezpečnosti cti, zejména však nově vymezil skutkové podstaty trestných činů urážky, pomluvy, utrhání na cti a výčitky trestního stíhání nebo trestu. Po nacistické okupaci a prolomení vžitého principu teritoriality práva se i na občany Protektorátu vztahovalo německé trestní právo, takže došlo i k rozšíření skutkových podstat chránící Vůdce před hanobením či jinými pomluvami. Oblastí ochrany cti se po skončení války dotklo tzv. retribuční zákonodárství, kdy osoby odsouzené k trestu odnětí svobody (zrádci, kolaboranti, pomahači) byly potrestány ještě pozbytím občanské cti, což znamenalo zbavení volebního práva, vyloučení z jakékoliv formy veřejného působení a nemožnost vykonávat jakoukoliv vedoucí funkci či svobodné povolání. V této souvislosti autor poukazuje na skutečnost, že osoby německé a maďarské národnosti pokud jim bylo ublíženo na cti, nemohly sami podat soukromou žalobu na její ochranu, nýbrž mohly se pouze obrátit na státního zástupce, který mohl volně posoudit, zda žalobu podá.

Čtvrtá kapitola se zabývá ochranou cti za platnosti trestního zákona z roku 1950, který přinesl zásadní zlom ve vývoji československého práva a nahradil tak recipované rakouské trestněprávní předpisy. Autor velmi přehledně uvádí rozdíly mezi ochranou cti podle prvorepublikových předpisů a socialistických trestních zákonů (zrušení některých skutkových podstat chránící čest fyzických osob či rozšíření rozsahu privilegované ochrany).

V páté kapitole popisuje autor vývoj ochrany cti podle trestního zákona z roku 1961, který po mnoha provedených novelizacích platí dodnes, přičemž autor zároveň podává výklad o vývoji trestního práva až do roku 1992.

Za závažnou a zcela aktuální považují závěrečnou kapitulu, ve které se autor této práce vyslovuje pro zachování trestného činu pomluvy v nově připravovaném trestním zákoně, která je střetem svobody slova a práva na ochranu cti a důstojnosti člověka.

Souhrnně lze konstatovat, že tato poutavě a čtivě psaná kniha je důkladnou sondou do vývoje ochrany cti na našem území a přináší tak ucelený a v mnohém zcela originální pohled na tuto problematiku. Nevěnuje se však pouze tomuto tématu, ale její záběr je širší, když podává srozumitelný výklad i o genezi trestního práva na našem území a velmi dobře charakteri-

zuje i jednotlivé trestní zákoníky, takže najde uplatnění u všech čtenářů, kteří se zabývají historií českého či československého trestního práva. Recenzovaná publikace tvoří ve všech směrech významný přínos nejen pro českou právněhistorickou vědu, ale představuje přínos i pro oblast trestního práva a zaplňuje tak mezeru v naší odborné literatuře, neboť takto koncipovaná práce v ní dosud chyběla.

Jak vyplývá z těchto několika recenzních vět, jedná se o práci mimořádně kvalitní a proto ji vřele doporučuji všem zájemcům o danou problematiku.